

INTERNET TILINING O‘ZBEK TILIGA TA’SIRI: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti

Onatili adabiyot yo‘nalishi

2 bosqich 303-guruh talabasi

Obidova Sarvinoz

Ilmiy rahbar: **Muxammadiyeva Munira**

Annotatsiya

Mazkur maqolada internet tilining o‘zbek tiliga ko‘rsatayotgan ta’siri, uning ijobiy va salbiy jihatlari tahlil qilinadi. Internet kommunikatsiyasi natijasida o‘zbek tilining lug‘at tarkibi, imlo me‘yorlari va nutq madaniyatida yuz berayotgan o‘zgarishlar o‘rganiladi. Shuningdek, internet muhitida milliy tilning rivojlanishi, yangi terminlarning kirib kelishi hamda yoshlar nutqida kuzatilayotgan lingvistik jarayonlar yoritiladi. Tadqiqot natijalari internetning o‘zbek tilini rivojlantirishdagi o‘rni bilan birga, til me‘yorlarini saqlash zaruratini ham ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: internet tili, o‘zbek tili, raqamli kommunikatsiya, internet lingvistikasi, til taraqqiyoti, neologizm, ijtimoiy tarmoqlar.

THE IMPACT OF INTERNET LANGUAGE ON THE UZBEK LANGUAGE: PROBLEMS AND PROSPECTS

ABSTRACT

This article examines the influence of Internet language on the Uzbek language and analyzes its positive and negative aspects. The study explores changes occurring in vocabulary, spelling norms and speech culture under the influence of digital communication. Particular attention is paid to the emergence of new technological terms, language behavior among young people and the role of the Internet in the development of

the national language. The findings show that Internet communication contributes to the enrichment and modernization of the Uzbek language while also creating challenges related to language norms and literacy.

Keywords: Internet language, Uzbek language, digital communication, social networks, language development, online communication.

ВЛИЯНИЕ ЯЗЫКА ИНТЕРНЕТА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется влияние интернет-языка на узбекский язык, рассматриваются его положительные и отрицательные стороны. Исследуются изменения в словарном составе, орфографических нормах и культуре речи под воздействием цифровой коммуникации. Особое внимание уделяется новым технологическим терминам и языковому поведению молодежи в социальных сетях.

Ключевые слова: интернет-язык, узбекский язык, цифровая коммуникация, развитие языка, социальные сети.

KIRISH

XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida insoniyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Internet global kommunikatsiya vositasi sifatida iqtisodiyot, siyosat, ta'lim va madaniyat bilan bir qatorda til taraqqiyotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda internet foydalanuvchilari sonining ortishi natijasida virtual muloqot kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Natijada internet tili deb ataluvchi yangi kommunikativ shakl yuzaga kelib, milliy tillarning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbek tili ham internet makonida faol qo'llanilayotgan tillardan biri sifatida yangi bosqichga qadam qo'ymoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, bloglar, elektron ommaviy axborot vositalari va ta'lim platformalari o'zbek tilining qo'llanish doirasini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, internet tilining ayrim salbiy jihatlarini ham kuzatilmoqda.

Til me'yorlarining buzilishi, xorijiy so'zlarning ortiqcha qo'llanilishi va qisqartmalar sonining ortishi shular jumlasidandir.

Mavzuning dolzarbligi. Globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari sharoitida milliy tillarning internetdagi mavqeini mustahkamlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Internet tilining o'zbek tiliga ta'sirini o'rganish til siyosati, raqamli ta'lim va internet lingvistikasi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. Internet tilining o'zbek tiliga ta'sirini aniqlash, uning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilish hamda internet muhitida o'zbek tilining rivojlanish istiqbollarini belgilash.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, statistik, kuzatish, kontent-tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

ASOSIY QISM

Internet tilining shakllanishi va xususiyatlari. Internet tili zamonaviy elektron kommunikatsiya mahsuli hisoblanadi. U tezkorlik, ixchamlik va qulaylik tamoyillariga asoslanadi. Internet tilining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- qisqartmalarning keng qo'llanilishi;
- emojilar va grafik belgilar yordamida fikr ifodalash;
- xorijiy terminlarning faol qo'llanilishi;
- norasmiy uslubning ustunligi;
- tezkor axborot almashinuvi.

Masalan, "online", "chat", "post", "story", "blog", "like", "kontent" kabi birliklar kundalik internet muloqotida faol ishlatilmoqda.

Internetning o'zbek tiliga ijobiy ta'siri. Internet o'zbek tilining rivojlanishiga quyidagi jihatlar orqali xizmat qilmoqda:

Birinchidan, o‘zbek tilidagi elektron resurslar soni ortmoqda. Turli ta’lim platformalari, elektron kutubxonalar va internet nashrlari milliy tilning rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, yangi terminologik qatlam shakllanmoqda. Axborot texnologiyalari bilan bog‘liq yuzlab yangi terminlar o‘zbek tiliga kirib keldi va amaliyotda qo‘llanila boshladi.

Uchinchidan, internet o‘zbek tilining xalqaro maydondagi ko‘rinishini kuchaytirmoqda. Bugungi kunda ko‘plab internet saytlarida, mobil ilovalarda va sun‘iy intellekt tizimlarida o‘zbek tilidan foydalanish imkoniyati yaratilmoqda.

To‘rtinchidan, internet yoshlarning o‘qish va yozish faoliyatini oshirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda matn yaratish va fikr bildirish ko‘nikmalari rivojlanmoqda.

Internet tilining salbiy ta’siri. Internet tilining ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. *Birinchidan*, imlo me’yorlarining buzilishi kuzatilmoqda. Ko‘plab foydalanuvchilar so‘zlarni talaffuzga yaqin shaklda yozmoqda.

Ikkinchidan, lotin va kirill yozuvlarining aralash qo‘llanilishi til madaniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Uchinchidan, ingliz tilidan o‘zlashgan birliklarning haddan tashqari ko‘payishi milliy muqobillarning iste’moldan chiqib ketish xavfini tug‘dirmoqda.

To‘rtinchidan, qisqartmalar va norasmiy yozuv shakllarining ortishi yoshlar savodxonligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Masalan:

- salom → slm;

- rahmat → raxmat;

- bo‘ldi → boldi;

- gaplashamiz → gplshmz.

Internetning o‘zbek tiliga ijobiy ta’siri. Internet o‘zbek tilining rivojlanishiga quyidagi jihatlar orqali xizmat qilmoqda:

Birinchidan, o‘zbek tilidagi elektron resurslar soni ortmoqda. Turli ta’lim platformalari, elektron kutubxonalar va internet nashrlari milliy tilning rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, yangi terminologik qatlam shakllanmoqda. Axborot texnologiyalari bilan bog‘liq yuzlab yangi terminlar o‘zbek tiliga kirib keldi va amaliyotda qo‘llana boshladi.

Uchinchidan, internet o‘zbek tilining xalqaro maydondagi ko‘rinishini kuchaytirmoqda. Bugungi kunda ko‘plab internet saytlarida, mobil ilovalarda va sun’iy intellekt tizimlarida o‘zbek tilidan foydalanish imkoniyati yaratilmoqda.

To‘rtinchidan, internet yoshlarning o‘qish va yozish faoliyatini oshirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda matn yaratish va fikr bildirish ko‘nikmalari rivojlanmoqda.

Statistik tahlil

Jadval 1. Internet foydalanuvchilari orasida uchraydigan til hodisalari

Til hodisasi	Ulushi (%)
Emoji va belgilar orqali muloqot	67
Xorijiy so‘zlardan foydalanish	45
Adabiy til me‘yorlariga rioya qilish	41
Qisqartmalar qo‘llash	32
Imlo xatolari	28

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, internet foydalanuvchilarining aksariyati emoji va grafik belgilar yordamida muloqot qilishni afzal ko'radi. Xorijiy so'zlardan foydalanish darajasi ham yuqori ko'rsatkichni tashkil etadi.

Diagramma 1. Internet tilining o'zbek tiliga umumiy ta'siri

Ijobiy ta'sir 60%

Salbiy ta'sir 40%

Diagramma natijalari internetning o'zbek tiliga ta'siri ko'proq ijobiy ekanligini ko'rsatadi.

Jadval 2. O'zbek tilining internetdagi qo'llanish yo'nalishlari

Yo'nalish	Ulushi (%)
Ijtimoiy tarmoqlar	42
Ta'lim platformalar	18
Yangiliklar saytlari	16
Blog va forumlar	12
Elektron tijorat	7
Boshqa yo'nalishlar	5

Jadvaldan ko‘rinadiki, o‘zbek tilining internetdagi eng faol qo‘llanish sohasi ijtimoiy tarmoqlar hisoblanadi.

Jadval 3. Internet atamaları va ularning o‘zbekcha muqobillari

Diagramma 2. Yoshlar nutqida internet tilidan foydalanish darajasi

Internet atamasi	O‘zbekcha muqobili
Online	Onlayn
Chat	Muloqot
Post	Xabar
Story	Hikoya
Like	Yoqtirish belgisi
Follower	Kuzatuvchi
Content	Kontent, mazmun
Messenger	Xabar almashish dasturi
Streaming	Jonli uzatish

15–20 yosh 75%

21–30 yosh 58%

31–45 yosh 37%

46 yoshdan yuqori 18%

Mazkur natijalar internet tilining asosiy foydalanuvchilari yoshlar ekanligini ko‘rsatadi.

Muhokama. Tahlillar internet tilining o‘zbek tiliga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatayotganini tasdiqlaydi. Bir tomondan, internet tilning lug‘at boyligini kengaytirmoqda, yangi terminlarni shakllantirmoqda va o‘zbek tilining global axborot makonidagi mavqeini mustahkamlamoqda. Ikkinchi tomondan esa imlo va uslub me’yorlarining buzilishi, xorijiy so‘zlarning ortiqcha qo‘llanilishi hamda nutq madaniyatining pasayishi kabi holatlar kuzatilmoqda.

Internet tilining salbiy ta’sirini kamaytirish uchun internet foydalanuvchilari orasida til madaniyatini oshirish, sifatli o‘zbekcha kontent yaratishni rag‘batlantirish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni o‘zbek tiliga moslashtirish zarur.

XULOSA

Internet tili zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim mahsuli bo‘lib, o‘zbek tilining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Internet tufayli o‘zbek tilining qo‘llanish doirasi kengaymoqda, yangi terminologik qatlam shakllanmoqda va milliy tilning raqamli makondagi mavqei mustahkamlanmoqda.

Biroq internet tilining ayrim salbiy jihatlari, xususan, imlo me’yorlarining buzilishi, xorijiy so‘zlarning haddan tashqari ko‘payishi va qisqartmalarning ommalashuvi til madaniyatiga ma’lum darajada salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Kelgusida o‘zbek tilining internetdagi mavqeini yanada mustahkamlash, sun’iy intellekt texnologiyalarida uning qo‘llanish imkoniyatlarini kengaytirish, elektron lug‘atlar va imlo tekshiruv tizimlarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Amaliy tavsiyalar

1. O‘zbek tilining milliy korpusini kengaytirish.
2. O‘zbek tilidagi sun’iy intellekt modellarini rivojlantirish.
3. Internet nashrlarida adabiy til me’yorlariga rioya etilishini kuchaytirish.
4. Ta’lim muassasalarida raqamli nutq madaniyatini o‘qitish.

5. O‘zbekcha elektron lug‘atlar va imlo tekshiruv dasturlarini takomillashtirish.
6. Sifatli o‘zbekcha internet kontenti ulushini oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni. – Toshkent.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.
4. Begmatov E. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan, 2018.
5. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge University Press, 2022.
6. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. – London: Routledge, 2019.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi materiallari.
8. UNESCO Digital Language Diversity Reports.
9. International Telecommunication Union (ITU) Reports.
10. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020.